

ANTONIETA SALVAT ROCA (1924-2008)

Teresa Solé Mir

teresa.solemir@gmail.com

Resum: Antonieta Salvat, de Ca Porgueres, va ser una persona prou coneguda a Altafulla. Aquest article, que ha estat possible gràcies a la col·laboració de Pepita Farreras Serramià, recull alguns aspectes de la seva vida i la seva activitat.

Paraules clau: Antonieta Salvat Roca, Pepita Farreras Serramià, Altafulla, Ca la Sula, Ca Porgueres, processó de Divendres Sant, campaneta Jesús Maria i Josep.

Abstract: Antonieta Salvat, from Ca Porgueres, was a well-known person in Altafulla. This article, which has been made thanks to the collaboration of Pepita Farreras Serramià, collects some aspects of her life and her activity.

Keywords: Antonieta Salvat Roca, Pepita Farreras Serramià, Altafulla, Ca la Sula, Ca Porgueres, Holy Friday procession, Jesus, Mary and Joseph little bell.

Introducció

Pepita Farreras Serramià, que és memòria viva d'Altafulla, va ser una persona molt propera a Antonieta Salvat Roca. El meu interès per l'Antonieta deriva del parentiu llunyà amb la meva família materna, i de les impressions que em causaven, de petita, les visites rituals a Ca Porgueres, on veia una dona alegre i animosa envoltada de dones bastant més grans, sempre vestides de negre —aquesta és la imatge que va quedar a la memòria.

El dijous 5 d'octubre de 2023 vaig tenir l'oportunitat de conversar llargament amb Pepita Farreras a propòsit de l'Antonieta, conversa que vam acabar a la plaça de l'Església, sentint tocar “la campaneta” i gaudint del seu so.

Aquest article és en bona part el resultat d'aquesta conversa i d'altres posteriors, de les gravacions que en vaig fer i d'algunes fotos dels records de l'Antonieta que la Pepita ha preservat i que en Narcís Carulla ha digitalitzat. L'altra part és resultat de les informacions addicionals proporcionades per diversos articles de Francesc Blanc

i els llibres de naixements, matrimonis i defuncions del Registre Civil de l'Ajuntament. Agraeixo l'amabilitat de Montse Blanch en aquestes consultes, així com l'aportació de Mariàngels Aragó, autora de les fotos actuals.

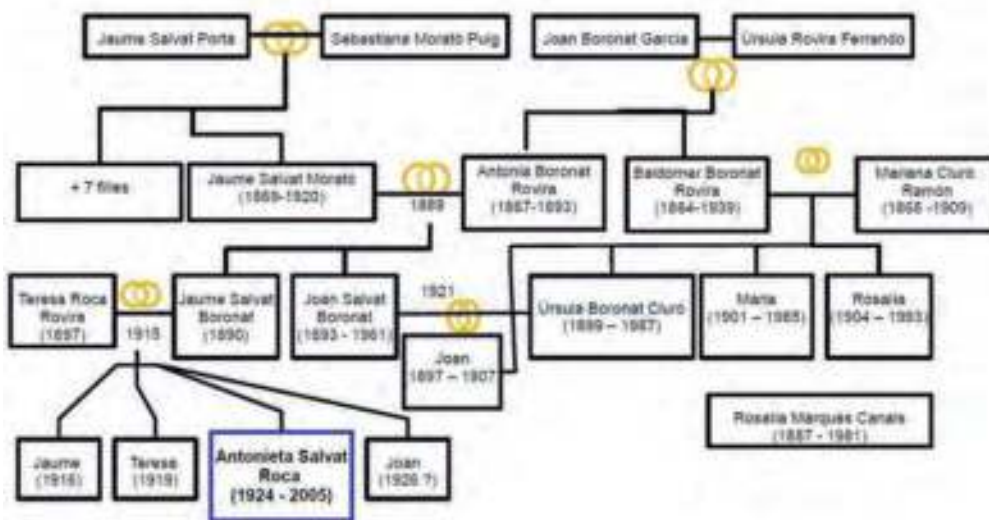
L'objectiu és deixar constància d'alguns aspectes de la vida de l'Antonieta en tant que dona d'una altra època, així com d'aspectes de la vida en una altra època, no tan llunyana.

Alguns aspectes de la vida d'Antonieta Salvat Roca

Antonieta Salvat Roca va néixer el 10 de maig de 1924 i va morir el 27 d'octubre de 2008.

Les tietes, la botiga i les coses de l'Església van ser el centre de la seva vida.

Els seus pares eren Jaume Salvat Boronat i Teresa Roca Rovira, que es van casar el 1915 i van tenir quatre fills: Jaume (1916), Teresa (1919), Antònia (1924) —anomenada sempre Antonieta— i Joan.

Arbre genealògic d'Antonieta Salvat Roca

Jaume Salvat Boronat, nascut el 1890, fill de Jaume Salvat Morató i net de Jaume Salvat Porta, era l'hereu de Ca Porgueres. El seu germà, Joan Salvat Boronat, nascut el 1893 —fet que comporta la mort de la mare— es va casar el 1921 amb la seva cosina Úrsula Boronat Ciuró, de Ca la Sula, filla de Baldomero Boronat Rovira (1864-1939) i de la torrenca Mariana Ciuró Ramon (1868-1909). Joan Salvat i Úrsula Boronat, que no van tenir descendència, van ser els padrins de bateig de l'Antonieta.

El matrimoni format per Baldomero Boronat i Mariana Ciuró va tenir quatre fills. El primer va ser un nen, Joan, nascut el 1897, que va morir el 1907 víctima d'una infecció, i després van arribar tres nenes —Úrsula (1899-1987), Maria (1901-1985) i Rosalia (1904-1993)— que van gaudir de llarga vida.

A Ca la Sula, doncs, a més de l'oncle avi Baldomero i els seus padrins —Joan (Joanet) i Úrsula (Suleta)—, hi vivien també les seves tietes Maria i Rosalia Boronat Ciuró, i Rosalia Marquès Canals (1887-1981), que era una parenta.¹

Un llarg article de Francesc Blanc² publicat en tres parts ens dona informació sobre la situació econòmica de la família: el 1924, dels domiciliats a Altafulla, Joan Salvat Boronat és el major contribuent per rústega, i Jaume Salvat Boronat és el de major contribució urbana; el 1925 hi ha declaracions jurades de blat i oli de Baldomero Boronat, i d'oli de Jaume Salvat; el 1930, Baldomero Boronat és un dels regidors representants dels majors contribuents.

Fotografia 1: l'Antonieta (que és la nena petita) i la seva germana Teresa davant de la botiga. Cedida per l'Antonieta i publicada a *Altafulla. Imatges i records* (C.E.A. 1989)

¹ Baldomero Boronat Rovira i Joan Boronat Garcia consten com a testimonis en la inscripció del seu naixement, i en la de defunció, Antonieta Salvat com “familiar de la finada”.

² BLANC CANYELLES, F. (2019-2021): “Quan l’avi Cisco (Blanch Vergés) fou el primer alcalde dels Directoris de Primo de Rivera (1’octubre de 1923 – 20 de març de 1928)”. *Estudis Altafullencs* 43, 44 i 45.

Pel que fa a la botiga de queviures, en tenim constància de l'any 1902³ —Comestibles Salvat, Va. de Jaime—, i devia ser anterior. La vídua de Jaume Salvat era Sebastiana Morató Puig, besàvia de l'Antonieta, que l'esmentava sovint amb autèntica devoció. De fet, va ser aquesta àvia Sebastiana qui va criar els seus nets Jaume i Joan Salvat Boronat.

Com era habitual a l'època, l'Antonieta es va formar amb les monges, al Sagrat Cor de Tarragona. I sigui cosa del caràcter o de l'educació rebuda, tenia, com podem veure, una cal·ligrafia molt peculiar.

Hi ha dos fets —podríem dir traumàtics— que marquen els seus primers anys de vida. El primer és que, per diverses circumstàncies, els seus pares decideixen marxar d'Altafulla per anar a viure a Barcelona, i acorden que la nena s'hi quedi, essent afillada pels seus padrins. El segon és la mort del seu germà petit, Joan⁴. Anant en bicicleta cap a Torredembarra va caure, amb tan mala sort que va anar de cap contra la vorera i no es va poder salvar, cosa que va comportar un gran trasbals a la família.

Poc després d'acabar la guerra va morir Baldomero Boronat, a ca la Sula. L'Antonieta va continuar vivint i creixent amb els padrins, les tietes i la Rosalia Marquès.

Tenien diverses finques, repartides per tot el terme. Un altre article de Francesc Blanc⁵ permet esmentar les que constaven el 1947: Joan Salvat Boronat era propietari de 5,6 hectàrees a La Pedrera, 2,6 als Safranars, 0,7 al Comunidor, 0,65 al Coll de Pins i 0,35 a La Creu. Úrsula Boronat Ciuró era propietària de 2,25 hectàrees a Clots de Torrell; Maria i Rosalia Boronat Ciuró ho eren de 3,66 hectàrees a Clots de Torrell, i Rosalia Marqués Canals en tenia 0,6 a la Vinya Gran. La gran majoria eren finques de garrofers, però també tenien ametllers, vinyes i altres conreus.

Més endavant van comprar un hort als de Ca Quildo, on podien fer conreus de regadiu, i que era el tros que tenien més a prop de casa. Aquest hort, amb entrada al Camí del Prat, per sota de l'hort de Pau, havia estat abans dels Fra Vidal —nom que ha estat recuperat amb la restauració de la sinya, a tocar de la via del tren.

³ Informació extreta de la Nadala del C.E.A. de 2022; aquell mateix 1902 Baldomero Boronat Rovira era l'alcalde d'Altafulla.

⁴ De Joan Salvat Roca no n'hem trobat inscripció ni de naixement ni de defunció. L'única informació escrita que hem aconseguit —excepció feta dels fulls d'intencions de les misses que la seva germana li dedicava— procedeix d'un altre article de Francesc Blanc, en el qual es fa constar que els quatre germans Salvat Roca vivien el 1937 al carrer de l'Hostal, amb l'altra part de la família, sense els seus pares. (BLANC CANYELLES, F. (2008): "El padró de cèdules personals de primavera de 1937". *Estudis Altafullencs* 32, pàgs. 7-28). La consulta de Francesc Blanc al padró de 1940 aporta que al carrer San Antonio Abad —que ha deixat de ser carrer de l'Hostal— ja no hi apareixen ni Baldomero Boronat ni Joan Salvat Roca, com tampoc els pares Salvat Roca.

⁵ BLANC CANYELLES, F. (2003): "La propietat i els usos de la terra a l'amillaramiento de l'Altafulla de 1947". *Estudis Altafullencs* 27, pàgs. 91-110. (L'encapçalament és erroni, ja que hi diu *Estudis Altafullencs* 26, també si es consulta en línia).

I si els homes tenien cura de la terra, la casa i la botiga eren cosa de les dones. En una clara divisió de funcions, la Suleta, la Maria i l'Antonieta estaven a la botiga, la Rosalia era la cuinera i l'altra Rosalia s'encarregava de les feines de la casa. Més endavant —potser després del traspàs de Joan Salvat Boronat, el 1961— la botiga la portaven només la Maria i l'Antonieta, i amb els anys va passar a ser feina exclusiva de l'Antonieta.

Explica Pepita Farreras: sempre veies l'Antonieta amb les seves ties, anant a missa, anant a rosari. Van posar cine aquí, no tinguís por que l'Antonieta hi posés els peus, al cine. Ni parlar-ne! I encara menys anar a ballar!

Ara bé, es veu que, de joveneta, tenia dues o tres amigues que vivien al mateix carrer, i amb aquestes anaven amb bicicleta, cosa que aleshores les feia molt modernes. Més endavant, aquestes amigues es van casar i van anar a viure a Torredembarra, i encara que sempre van mantenir l'amistat, no es veien gaire.

Els seus germans van continuar vivint a Barcelona. El germà, Jaume, va romandre solter i regentava una taverna a Sarrià. La seva germana, Teresa, era modista. Casada amb Francesc Badia Bonastre el 15 d'octubre de 1951, a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, va tenir dos fills, Jaume i Joaquim.

Sempre que podia, tanmateix, anava a Barcelona, a casa de la seva germana. Li agradava vestir bé, tot i que sense escarafalls, que era molt clàssica; potser era la germana qui li feia la roba. I quan tornava, li agradava explicar el que hi havia vist i fet.

Les tietes, però, es van anar fent grans, ella les havia de cuidar, i només la veies a la tenda o a l'església. Tot i això, sempre semblava contenta, sempre somreia. I mira que tenia una càrrega ben feixuga.

Havia estat educada per guardar el patrimoni; li va tocar administrar totes aquelles finques, i ho va fer fins que va poder, perquè va arribar un moment —quan el que era sòl rústic va esdevenir sòl urbà o urbanitzable— que amb el que collia —no ella personalment, sinó els mitgers que li portaven les terres— ja no podia pagar les contribucions...

El seu nebot Jaume Badia Salvat la va convèncer per fer la urbanització La Pedrera, en terrenys seus i d'altres propietaris. La va veure començada, i encara que no acabada pel que fa a les edificacions, va poder fer un viatge per tots els vials de la urbanització en el cotxe —un Mercedes— del mestre d'obres Enric Barceló.

Ja de gran li agradava anar a passar alguna tarda a l'hort, i més d'una vegada l'havia acompanyat la Pepita. La bassa era grandiosa, i a més de diversos conreus, hi havia un llimoner que donava a fora, des d'on es podia collir alguna llimona. Podem veure algunes de les fotografies fetes per Pepita Farreras l'octubre de 2003, que també ajuden a conservar la memòria dels horts d'Altafulla.

Fotografia 2: l'Antonieta vora la bassa

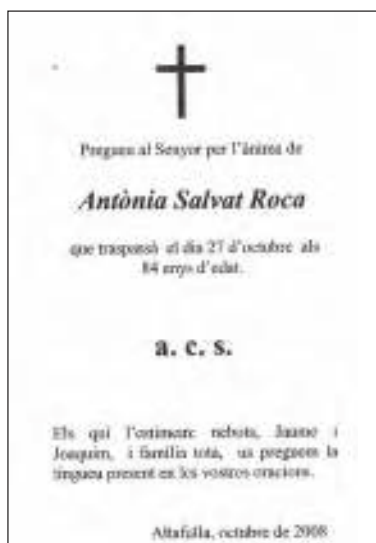
Fotografia 3: la bassa davant la sínia

A tall d'apunt històric: aquestes basses servien per regar, però també s'utilitzaven per rentar, abans que hi hagués safarejos públics, i també quan ja n'hi havia. Les dones baixaven la roba bruta, la rentaven a la bassa, i els pagesos, quan plegaven, pujaven la roba molla amb el carro, dins els cossis o els paners; així elles evitaven carregar pes, i al vespre passaven a recollir-la. Testimonis d'aquesta pràctica en són Pepita Farreras i Paquita Sendra. Ambdues recorden que les seves mares anaven a rentar a la bassa; la primera a la de la sínia de l'Apotecari, i la segona a la de ca Quildo.

Algunes dècades més tard, les basses esdevenien a l'estiu piscines on la canalla es banyava.

Fotografies 4, 5 6 i 7: l'hort des de diversos punts de vista

L'Antonieta va estar uns anys fent obres a Ca la Sula amb la intenció d'instal·lar-s'hi, perquè la casa de Ca Porgueres era molt vella. Ja havia arreglat cuina i bany. Allí hi tenia un armari molt gran, i feia el canvi de temporada entre una casa i l'altra. Però no va arribar a temps de tornar a viure a Ca la Sula. El 27 d'octubre de 2008, traginant roba d'estiu i d'hivern amunt i avall, va tenir un atac de cor davant del Faristol. Aquest va ser el seu final.

Fotografia 8: recordatori

Les cases (Ca la Sula i Ca Porgueres)

Ca la Sula és al carrer de Sant Martí, al costat del Faristol, casa que havia estat d'uns parents seus. Ambdues comparteixen a la façana una fornícula on hi havia un Sant Martí, que ha desaparegut. És una casa molt maca, com tantes altres d'Altafulla, amb escales grans, galeria interior, pati, sales i alcoves...

Fotografia 9: l'Antonieta a Ca la Sula. Obra de Josep Borrell Garciapons, publicada a *Altafulla. De portes endins*. (C.E.A. 1992)

Fotografia 10: aspecte actual de la fornícula entre les dues cases

Ca Porgueres donava a tres carrers: el de l'Hostal, el de Dalt, i la carretera. De fet eren quatre cases, comunicades per un jardí molt gran amb porta d'accés o de sortida a la carretera. Al carrer de l'Hostal tenien tres cases que eren, respectivament, casa, botiga i magatzem de la botiga (actuals 8b, 8 i 6). Aquest magatzem va esdevenir posteriorment la primera oficina d'una Caixa d'Estalvis a Altafulla.

Fotografia 11: Aspecte actual de les tres cases del carrer de l'Hostal. D'esquerra a dreta, casa —que ha estat restaurada—, botiga i magatzem de la botiga

Fotografia 12: La casa del carrer de Dalt

Fotografia 13: La porta a la carretera, amb el jardí al fons

Vivien a la casa del carrer de l'Hostal. La casa del carrer de Dalt, actual número 39, al costat de Ca Negret, feia de magatzem dels productes de les finques, i pel jardí anaven d'una casa a l'altra sense haver de sortir al carrer.

L'Antonieta tenia el jardí com una patena. Hi havia tarongers, llimoners, nesprers, prunera, figuera... Devien vendre part del que hi collien, perquè segur que no s'ho acabaven.

La part de la carretera no és casa, només jardí, que té en aquest extrem unes escales que porten a una terrassa, també enjardinada, des d'on es pot guaitar. Aquesta mena de terrassa a Ca Buyreu també hi és. La porta és al costat de Cal Fuster, davant d'Altafulla Ràdio.

La botiga (i altres botigues)

Fotografia 14: l'Antonieta a la botiga.
Obra de Josep Borrell Garciapons,
publicada a *Altafulla. De portes endins*.
(C.E.A. 1992)

La botiga de les Porgueres la portaven la Maria i l'Antonieta, i només l'Antonieta quan la Maria es va fer gran. Venia a ser el supermercat d'aquell temps. En un espai bastant reduït on s'hi podia comprar des d'un càntir fins a postals o aigua de colònia, venuda a granel. També, és clar, coses de menjar: formatge, galetes, xocolata; fideus, *maravilla* o arròs, que eren despatxats passant del pot a la paperina; caramels i pega dolça per a la canalla, i fins i tot *trit* per a les gallines.

Recorda la Pepita que de petita anava amb una coixinera a buscar trit per a les gallines, i m'explica que el trit és el darrer residu de la farina, i és moreno, i que la seva mare —com moltes altres mares— al vespre, havent fet el sopar, bullia el que en deien una col de gegant, tallada

ben petita, juntament amb peles de patata i altres restes de cuina; l'endemà al matí ho amassava bé amb el trit i ho donava a les gallines, que al matí menjaven això, i al migdia menjaven *moresc*. En aquella època tot s'aprofitava, no es llençava res; no hi havia bosses de plàstic, a comprar s'hi anava amb coixineres o amb senallons.

En l'època del racionament, el donaven Ca Porgueres i a la tenda nova —que després va ser de la Paquita Sendra—, al carrer Martí d'Ardenya, i això la Pepita ho recorda perquè la seva àvia anava a buscar-lo a Ca Porgueres, i a casa seva anaven a la tenda nova.

Ca Punsoda era un altre *súper*, i encara més que Ca Porgueres, perquè, a més de ser una pastisseria boníssima, cada setmana mataven *tocinos*, i s'hi podien comprar embotits i botifarres. Abans de la guerra, Ca Punsoda era al carrer de Dalt, al costat d'on ara viu l'Albert Barceló. Era una botiga preciosa, amb tot d'armaris de fusta bona, on també venien roba a metres. Va estar uns anys tancada, perquè Lluís Punsoda —que era l'alcalde— es va haver d'exiliar⁶ i fins que no va poder tornar (això va ser el 1953), havent-ho fet abans la seva dona i el seu xiquet, no van poder tornar a obrir. Més endavant van fer la casa a la carretera i hi van posar una pastisseria més moderna. Van continuar matant *tocino* cada setmana, en un local davant de la Casa Gran. Recorda la Pepita que hi anava a buscar “suc de bacó”, que era boníssim.

⁶ Les circumstàncies sociopolítiques d'aquells anys han estat objecte de diversos articles publicats als *Estudis Altafullencs* i no ho són d'aquest, així com tampoc no ho és fer referència a la participació que hi poguéu tenir l'entorn familiar de l'Antonieta, que aleshores era menor d'edat.

Fotografia 15: una paperina d'abans de la guerra

Abans de la guerra a Ca Porgueres també mata-ven *tocino*, i venien pesca salada, com indiquen algunes paperines preservades, on hi consta l'adreça: "Mesón 8". El carrer va esdevenir *San Antonio Abad* —memòria d'un infaust 17 de gener—, abans de tornar a ser Carrer de l'Hostal. Pel que fa a les paperines, van passar a ser de forma cònica, sovint sense cap inscripció.

L'Antonieta Salvat va passar bona part de la seva vida a la botiga, que també era un centre de reunió. Sense moure's de casa, s'assabentava del que passava al poble. Als anys 60, quan va començar a venir immigració, estava al cas de les famílies que arribaven; en sabia els noms i on havien anat a viure.

Tenia molta memòria, li agradava explicar anècdotes i que n'hi expliquessin; en aquest sentit, els viatjants que rebia, de Reus o de Tarragona, eren una bona font d'informació.

L'aparador de la botiga el renovava amb l'època de l'any; abans de Nadal, hi posava les coses que cagava el tió i alguna ampolla de xampany; també per Pasqua, i quan arribava l'estiu, hi posava el que considerava adient. I sempre amb un somriure...

L'activitat dins l'Església

En les coses de l'Església l'Antonieta tenia carta blanca; era de fet el seu únic àmbit de vida social fora de la botiga. Anava a missa cada dia, de bon matí, i encarregava moltes misses pels difunts de la família, cosa que comportava també donatius a la parròquia. Pepita Farreras conserva diversos fulls mensuals d'intencions de les misses. Per posar alguns exemples, en el de setembre de 2003 hi apareixen les tres tietes, la Rosalia, el pare i el germà Joan —sis misses—; en el d'abril de 2007, les tres tietes, la Rosalia i els seus germans Teresa i Joan. En el de novembre de 2007, els difunts de la família Salvat Boronat el dia de Tots Sants, i les tres tietes i els dos germans al llarg del mes.

No es limitava, però, a anar a missa, sinó que va participar amb iniciativa en dues activitats principals: la processó de Divendres Sant i l'Apostolat de l'Oració.

Pel que fa a la processó, organitzava amb la Maria Sordé, del pa, que era més jove, i alguna altra catequista, la sortida dels nens i les nenes al mig de la processó, vestits de vesta amb cua, cosa que no es fa en altres indrets, i que encara perdura a Altafulla.

Els nens portaven una bandereta i les nenes els “improperis” –elements relatius a la Passió: la columna, el gall, els daus, etc., davant i darrere del Sant Crist, i abans del Sepulcre. La dificultat més gran d’aquest seguici consistia i consisteix a evitar trepitjar la cua que s’arrossega pel carrer del vestit negre del nen o nena que va davant... La Pepita ha conservat un full manuscrit a dues cares de l’Antonieta amb la llista dels “improperis”. La feina de desxifrat queda a càrrec dels lectors.

Fotografies 16 i 17: anvers i revers del full manuscrit de l’Antonieta Salvat amb l’ordre dels “improperis”

L’Apostolat de l’Oració encara existeix, tot i que en un format diferent. En l’època que ens ocupa, hi havia gent que hi estava subscripta, i cada mes dues o tres noies, o dones, entre les quals l’Antonieta, repartien l’estampeta corresponent a canvi de la voluntat.

Amb els centimets que, mes a mes, s’anaven recollint, es van comprar els canelobres de l’altar del Sagrat Cor, i altres coses, fins arribar a poder recuperar la *campaneta* que hi ha dalt de la façana de l’església, que quan la guerra havia desaparegut.

Explica la Pepita: a l’Antonieta sempre li havia fet il·lusió recuperar-la, i moltes vegades, quan passava l’Apostolat de l’Oració, en diumenge, deia “anem posant centimets, a veure si podem comprar la campaneta”, i a nosaltres també ens feia il·lusió.

Centimet a centimet, el 2005, any del tercer centenari (l'església és de 1705) ja la van poder comprar, tot i que es va instal·lar més tard, ja que en el programa d'actes de la celebració del tercer centenari no és esmentada.

Així mateix, en el número 45 de la revista *Plaça del Pou*, de desembre de 2005, a “Notes sobre les campanes de Sant Martí”, on s’informa de la digitalització per GPS de les dues campanes del campanar, podem llegir el següent: “Actualment s’estudia la col·locació d’una tercera campana per la part de l’església que dona al castell, que pesaria uns 60 quilos i serviria per fer els repics més complets”.

Fotografia 18: full manuscrit que copia la inscripció que porta la “campaneta”

Les campanes tenen nom —en aquest cas “Jesús, Maria i Josep”— i porten una inscripció que en certifica l’origen. L’Antonieta la va transcriure, tot i que li va saber greu que no hi hagués cap referència a l’Apostolat de l’Oració que l’havia fet possible.

Fotografia 19: la campaneta i el campanar de l’església d’Altafulla

Passa sovint que el nom oficial d’alguna cosa no és pas el nom pel qual la cosa és coneguda.

“Ja toca la Porgueretes”, deien alguns; “ara toca l’Antonieta”, deien uns altres...

Cada dia les campanes de l’església d’Altafulla toquen l’Àngelus tres vegades: a les 8 del matí, a les 12 del migdia i a les 8 del vespre. La campaneta és l’última que toca, amb un so molt eixerit.

Epíleg

Antonieta Salvat Roca apareix en dos capítols del llibre *Altafulla. De portes endins*, amb text de Joan Carnicer Torrent i fotografies de Josep Borrell Garciapons, publicat pel Centre d’Estudis d’Altafulla el 1992.

Ella en principi s’hi va mostrar molt reticent, gelosa com era de la seva privacitat, però la insistència del Joan Carnicer va fer que acabés accedint a aparèixer en el lli-

bre, tot i que sense dir ni una paraula, a diferència del que expliquen els propietaris d'altres cases.

Entre les coses que va guardar hi ha diversos programes de festes, que l'Ajuntament repartia per les poques botigues que hi havia per tal que els exposessin i poguessin arribar a tots els vilatans. L'Antonieta va permetre a la Pepita que en fotocopiés alguns, entre els quals els de les festes del 7 i 8 d'agost de 1948, per celebrar la inauguració de l'enllumenat elèctric a l'estació.

L'anvers d'aquest programa descriu les activitats lúdiques que estaven previstes; el revers mostra els patrocinadors d'aquells esdeveniments, i és una bona mostra de l'activitat industrial de l'Altafulla del moment.

Fotografies 20 i 21: anvers i revers del programa de festes de 7 i 8 d'agost de 1948

El 1948 l'Antonieta tenia 24 anys. No sabem si va poder assistir a aquestes celebracions, ni si va guardar el programa de festes per mer interès històric o per altres motius, potser de caràcter més personal; el cas és que sempre el va conservar.

Hauria pogut ser diferent del que va ser, la seva vida? És ben probable que ara mateix ningú pugui envejar-la. Allunyada de la seva família més propera, supeditada durant molts anys al que les seves tietes li permetien o prohibien fer, havent de cuidar-les fins al final, vivint austerament malgrat el seu patrimoni —o perquè l'havia

de guardar—, soltera per convicció o potser per manca d’ocasió, treballant a la botiga cada dia, de sol a sol com aquell que diu, excepte els diumenges, i tenint les activitats de l’església com gairebé únic àmbit de lleure, que també li comportava obligacions...

Sempre semblava contenta. Ho estava de veritat o només ho feia veure? No ho sabrem mai. En qualsevol cas, va romandre fidel als principis en què havia estat educada.

La *campaneta* és, sens dubte, el seu llegat. I quan, després de sentir els tres tocs, espaiats, de les campanes del campanar, arriba un repic molt més lleuger, podem continuar dient, si volem amb un somriure, “ara toca l’Antonieta”.